

Marian Leśniczuk
WARSZTAT KONSERWACJI ORGANÓW
ul. Siedlecka 76, 08-108 Korczew
tel. 661-237-632, marles.organy@interia.pl
NIP: 821-171-03-17

Program prac organmistrzowskich
przy organach
w kościele parafialnym p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła
w
Niemojkach,
Niemojki 40, 08-200 Łosice

na ręce
ks. Proboszcza Leszka Hryciuka

Korczew 2023

WZIEWOJSTWO POLSKIE
WŁADZA WYKONAWCZA
Delegatura w Siedlcach
ul. Piłsudskiego 10, 25-001 Siedlce
tel. 254 11 22 22, fax 254 11 44 53

ZALĄCZNIK DO PISMA
Nr 5194.28.2023
Z dnia 19.04.2023

I. Opis organów

W dn. 30 kwietnia 2021 r. na zaproszenie ks. proboszcza Leszka Hryciuka dokonaliśmy wstępnych oględzin instrumentu organowego, znajdującego się na chórze muzycznym kościoła p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Niemojkach. Z przeprowadzonych oględzin został sporządzony „Program Prac” z datą 20 października 2021 r. Niniejsze opracowanie stanowi aktualizację w/w dokumentu ze zmienionym zakresem prac.

Nad głównym wejściem do kościoła, na emporze chórowej ustawione są organy 7-głosowe (5 głosów w manuale oraz 2 głosy w pedale), ujęte szafą wraz z prospektem. System gry i rejestrowania – mechaniczny, wiatrownice manualu i pedału – stożkowe. Opisywane organy zbudowała firma Leopolda Hartmana w 1908 r.

Fot. 01. Widok ogólny na prospekt (z nawy).

Szafa organowa jest usytuowana na osi chóru, prospekt symetryczny w stylu eklektycznym z elementami neoklasycystycznymi. Na prospekcie organów w pięciu polach ustawione piszczałki głosu Pryncypał 4', w układzie 7 + 6 + 7 + 6 + 7 - razem 33 szt.

Stół gry wolnostojący, ustawiony na osi chóru muzycznego, o zakresie klawiatur manualu C-f''' (54 klawisze). Zakres pedału C-c' (25 klawiszy). Nad klawiaturą manualu, w jednym rzędzie znajdują się włączniki rejestrowe.

Nomenklatura głosów oraz połączeń na okrągłych tabliczkach porcelanowych pod włącznikami registrów w stole gry. Nad klawiaturą pedałową usytuowane są trzy włączniki nożne (Połączenie M/P, Forte, Tutti).

Fot. 02. Widok na stół gry i klawiaturę manualu.

Traktura gry i registrowania mechaniczna. Aparat brzmienia organów został rozstawiony na 2 wiatrownicach: wiatrownica manualu, 5-głosowa, o wymiarach ca 270 x 75 cm, wiatrownica pedałowa, 2-głosowa, o wymiarach 270 x 40 cm. Obie wiatrownice ustawione około 55 cm nad podłogą chóru, pod wiatrownicami rama wałków skrętnych. Kłocze dwuwarstwowe, filarki toczone z drewna dębowego, mocowania głosów sosnowe.

Głosy manualu ustawione na wiatrownicy stronami C, Cs od środka, głosy pedałowe ustawione w ten sam sposób.

Miech pływakowy o wymiarach 217 x 101 cm, usytuowany jest z lewej strony szafy organów, posiada jeden czerpak klinowy i dźwignię nożną do kalikowania. Obciążenie miecha stanowi 15 cegieł palonych (dawnych). Przy miechu regulator typu szybrego.

Elektrowentylator starego typu ustawiony jest na strychu nad pomieszczeniem chórowym. Wiatr do miecha poprowadzony jest kanałem wprost od elektrowentylatora.

Fot. 03. Tabliczka firmowa budowniczego organów.

Dyspozycja organów¹ (registry od lewej):

- Tympan
- **Subbass** 16'   głosy pedałów
- **Violoncelo** 8'
- Kalikant
- **Aeolina** 8'
- **Gedeckt** 8'
- **Pryncypał** 8'   głosy manuału
- **Viola di Gamba** 8'
- **Mixtura 2 chóry**
- *Wypust wiatru*

Włączniki nożne:

- Połączenie Manuału z Pedalem
- Forte
- Tutti.

Fot. 04. Usytuowanie registrów oraz tabliczek porcelanowych z nomenklaturą głosów nad klawiaturą.

¹ Nomenklatura głosów według napisów w stole gry.

II. Obecny stan zachowania

Od długiego już czasu instrument pozostaje w złym stanie technicznym, zarówno przez naturalne wypracowanie i zużycie materiałów, jak też duże zabrudzenie, działanie szkodników drzewnych oraz niekorzystne warunki klimatyczne w kościele. Przez wiele lat instrument pozostawał bez należytej opieki organmistrzowskiej. We wnętrzu świątyni przeprowadzano w ostatnim czasie liczne prace budowlane i konserwatorskie. Obecnie staraniem ks. proboszcza Leszka Hryciuka planowane jest podjęcie kompleksowych działań organmistrzowskich przy organach kościoła parafialnego w Niemojkach.

Ocenę stanu zachowania instrumentu znacząco utrudnia wysoki stopień zabrudzenia. Dokładny opis stanu zachowania będzie możliwy po całkowitym demontażu organów².

Stół gry:

W stole gry powierzchniowo politurowane wokół klawiatur manuałów są w dużej mierze zniszczone, w materiale drzewnym występują ubytki spowodowane przez szkodniki drzewne.

Fot. 05. Stan zachowania stołu gry – widok na klawiaturę manuału.

Klawisze całotonowe manuału z licznymi ubytkami okleiny. Klawisze półtonowe (z drewna hebanowego) w większości w stanie dobrym. Włączniki rejestrowe (toczone, z drewna bukowego, barwione na czarno) posiadają widoczne uszkodzenia i perforacje powierzchni, filcowanie cugów wypracowane.

² Przedstawiona w niniejszym dokumencie ocena stanu zachowania instrumentu została dokonana na podstawie zewnętrznych oględzin poszczególnych elementów organów, przesłuchaniu działających głosów oraz głównie w oparciu o wieloletnie doświadczenie naszego Warsztatu w pracach dotyczących konserwacji organów historycznych. Po przeprowadzeniu demontażu może okazać się, że niektóre aspekty opracowanego planu działań organmistrzowskich wymagają uściślenia.

Porcelanki z nomenklaturą głosów czytelne, z niewielkimi uszkodzeniami powierzchni. Filcowanie, garniowanie klawiatury wypracowane. Ława organisty niestabilna, ze znacznymi ubytkami w substancji drzewnej oraz licznymi perforacjami powierzchni.

Klawiatura pedałowa (z drewna sosnowego z nakładkami dębowymi) w znacznej mierze wypracowana. Elementy traktury klawiatur w dużej mierze wypracowane (filcowanie, muterki skórzane, itp.).

Fot. 06. Widok na klawiaturę pedałową.

Mechanizm połączeniowy w stole gry rozregulowany, materiał w znacznej mierze wypracowany – muterki skórzane, podkładki filcowe, itp.

Fot. 07. Widok na mechanizm połączeniowy w stole gry.

Wiatrownice:

Instrument posiada łącznie dwie wiatrownice (dla manuału i pedału).

Sekcja manuału znajduje się na wiatrownicy usytuowanej bezpośrednio za prospektem. Zawiera one głosy ustawione odśrodkowo stronami C, Cs. Za wiatrownicą manuału zlokalizowana została wiatrownica pedałowa z analogicznym układem głosów.

Fot. 09. Widok na mechanizm i spód wiatrownicy manuału.

W substancji drzewnej wiatrownicy widać liczne uszkodzenia i perforacje powstałe na wskutek działania szkodników drzewnych. Wiatrownice zanieczyszczone w dużym stopniu (zarówno z zewnątrz, jak i wewnątrz – o czym świadczą m.in. zabrudzenia pod wiatrownicami w okolicy stożków). Materiał uszczelniający (skóra, filc, itp.) w wiatrownicach zużyty i wypracowany. Okleiny skórzanego stożków w poszczególnych kancelach głosowych wypracowane³. Kloce (dwuwarstwowe, z drewna iglastego) zaatakowane przez robactwo drzewne. Elementy metalowe w wiatrownicy (m.in. sztyfty stożków) noszą miejscowo ślady korozji.

³ Ze względu na stan zachowania całości instrumentu oraz na podstawie wieloletniej praktyki naszego Warsztatu należy domniemywać, że okleiny stożków są oryginalne i w związku z tym muszą zostać całkowicie zrekonstruowane.

Ogólny stan zanieczyszczenia wiatrownic – bardzo duży, wieloletni. Stan zniszczenia materiału drzewnego przez szkodniki drzewne – znaczny⁴. Wypracowanie materiału (skóra, filc, elementy metalowe i drewniane uzbrojenia wewnętrznego wiatrownicy, itp.) – znaczne, część z nich nosi ślady uszkodzeń przez szkodniki. Rozregulowanie mechanizmów – znaczne.

Aparat brzmienia:

Wstępna specyfikacja głosów (określenie dokładnej specyfikacji aparatu brzmienia będzie możliwe podczas demontażu głosów):

Subbass 16' – piszczałki z drewna sosnowego, kryte (szpunty z gryfem toczonym). Piszczałki C, Cs gierowane.

Violoncello 8' – piszczałki cynkowe otwarte, 3 piszczałki gierowane.

Pryncypał 4' – piszczałki cynowe otwarte, 33 szt. na prospekcie.

Viola di Gamba 8' – piszczałki otwarte, 12 piszczałek cynkowych, 42 piszczałki cynowe. Kilka początkowych tonów – piszczałki gierowane.

Aeolina 8' – piszczałki otwarte, 12 piszczałek cynkowych, 42 piszczałki cynowe, 3 piszczałki gierowane.

Gedeckt 8' – piszczałki drewniane kryte (drewno sosnowe), 6 ostatnich piszczałek ze strony C metalowe – nieoryginalne. Labie z buczyny, w środkowym i górnym rejestrze – labie dubeltowe.

Mixtura 2 chóry – 2' , 1 1/3', repetycja c'.

Fot. 10. Stan zachowania piszczałek prospektowych (fragment).

⁴ Dokładny stan zachowania wiatrownic pod względem ubytków i nieszczelności spowodowanych przez robactwo drzewne będzie możliwe dopiero po demontażu wiatrownic i dokładnych oględzinach w warsztacie organmistrzowskim.

Powierzchnia piszczałek prospektowych jest w złym stanie (na prospekcie ustawione 33 piszczałki cynowe z głosu Pryncypał 4').

Fot. 11. Stan zanieczyszczenia wnętrza instrumentu (fragm.).

Większość korpusów piszczałek drewnianych zaatakowana przez robactwo drzewne. Szereg piszczałek metalowych jest poważnie uszkodzonych (uszkodzenia, deformacje korpusów, kilka piszczałek gierowanych ma złamane korpusy). W piszczałkach metalowych widoczne są liczne ubytki i uszkodzenia stroików.

Ogólny stan zanieczyszczenia aparatu brzmienia – bardzo duży, wieloletni. Stan korpusów piszczałek drewnianych – zły, widoczne uszkodzenia i perforacje powstałe na wskutek działania szkodników drzewnych.⁵ Całość aparatu brzmienia bardzo rozstrojona.

⁵ Po dokładnym przeglądzie piszczałek drewnianych w warsztacie organmistrzowskim zostanie określony całkowity zakres niezbędnych rekonstrukcji. Na obecnym etapie można stwierdzić, że będzie potrzebna rekonstrukcja (całościowa bądź częściowa) wielu piszczałek drewnianych w instrumencie.

Fot. 12. Widok ogólny na aparat brzmienia.

System wiatrowy:

Miech pływakowy umieszczony jest z lewej strony szafy organów. Opona miecha nieuszczelna, skóra uległa wypracowaniu. Elektrowentylator starego typu, hałaśliwy, umieszczony na strychu. Regulator szybrowy w znacznej mierze nieuszczelny.

Ogólne zanieczyszczenie miecha i systemu wiatrowego – bardzo duże. Drewno w znacznej mierze zaatakowane przez szkodniki. Materiał skórzany wypracowany (opona miecha pływakowego).

Fot. 13. Widok na miech i kanał wiatrowy od elektrowentylatora na strychu.

Fot. 14. Regulator szybrowy przy miechu.

Szafa organów:

Szafa organów została odnowiona w kolorystyce dostosowanej do wnętrza świątyni, stan złoceń elementów szafy – dobry.

Stwierdzenia ogólne:

Substancja drzewna organów w znacznym stopniu zaatakowana przez robactwo drzewne. Ogólny stan zabrudzenia organów – bardzo duży, wieloletni. Materiał (skóra, filc, itp.) zużyty, wypracowany.

Fot. 15. Widok ogólny na organy od wejścia na chór.

Opisany instrument ma ponad 114 lat. Od wielu lat pozostaje w stanie zaniedbania bez odpowiedniej opieki organmistrzowskiej. Materiał uszczelniający (skóra, kaszmir, filc) zostały w dużym stopniu wypracowane, złącza traktury rozregulowane.

Zniszczenia te wynikają tak z upływu czasu, tzn. z przyczyn naturalnych, jak i braku opieki. Instrument ten jest wartościowym obiektem, zbudowanym przez uznaną firmę Leopolda Hartmana i stanowi cenny przykład polskiego budownictwa organowego.

Niekorzystny wpływ na zachowanie substancji organów ma umieszczenie elektrowentylatora na strychu, w którym panują inne warunki klimatyczne niż we wnętrzu organów – występują znaczne różnice wilgotności oraz amplitudy temperatur. Do pogorszenia się stanu organów w znacznej mierze przyczyniły się roboty budowlane prowadzone podczas odnawiania wnętrza i inne prace w kościele.

Ze względu na swoje utracone walory techniczno-muzyczne instrument wymaga pieczołowitej konserwacji, następnie stałej opieki organmistrzowskiej.

III. Ogólny program prac organmistrzowskich

W celu przywrócenia organom walorów w sferze technicznej i muzycznej należy zdemontować wszystkie części (z wyjątkiem szafy organów) i przewieźć je do warsztatu organmistrzowskiego w Korczewie. Całość instrumentu należy poddać dokładnemu przeglądowi i oczyszczeniu.

Zniszczone elementy drewniane należy zrekonstruować według oryginalnych wzorów, z zachowaniem możliwie jak największej części substancji oryginalnej (zwłaszcza jeśli chodzi o piszczałki drewniane). Zniszczone piszczałki należy zrekonstruować według oryginału. Wypracowany materiał w klawiaturze, wiatrownicy należy zrekonstruować z użyciem materiałów naturalnych (skóra, filc, itp.).

Całość drewnianej substancji instrumentu należy zaimpregnować przeciwko robactwu drzewnemu, pleśniom, grzybom, itp. specjalistycznym preparatem do ochrony starego drewna.

Instrument po wykonaniu prac warsztatowych należy zmontować na chórze kościoła parafialnego w Niemojkach, głosy zintonować i nastroić.

IV. Szczegółowy program prac organmistrzowskich

Aby przywrócić organom na chórze kościoła parafialnego p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Niemojkach pełną sprawność w warstwie technicznej, jak również oryginalne walory brzmieniowe, należy przeprowadzić szereg działań rekonstrukcyjno-organmistrzowskich:

1. Prace organmistrzowskie stołu gry:

- całkowity demontaż stołu gry,
- gruntowne oczyszczenie,
- rekonstrukcja zniszczonych oklein klawiszy całotonowych manualu,
- rekonstrukcja wypracowanych półtonów w manuale,
- rekonstrukcja filcowania, garniowania klawiatur, włączników registrowych,
- konserwacja i odnowienie pulpitu nutowego i politurowanych powierzchni stołu gry,
- rekonstrukcja zniszczonych nakładek klawiatury pedałowej,
- naprawa ławy organisty,
- rekonstrukcja mechaniki połączeniowej,
- przegląd sprawności i ewentualne rekonstrukcje w trakturze mechanicznej gry i rejestrowania wewnątrz stołu gry,
- montaż i regulacja mechanizmów stołu gry.

2. Prace organmistrzowskie przy trakturze gry i rejestrowania:

- demontaż całości traktury,
- oczyszczenie elementów traktury,
- rekonstrukcja zniszczonych elementów traktury według oryginalnych wzorów,
- rekonstrukcja wypracowanych muterek skórzanych,
- naprawa mechanizmów rejestrowych,
- regulacja działania traktury gry i rejestrowania.

3. Prace organmistrzowskie wiatrownic:

- całkowity demontaż i oczyszczenie wiatrownic – kloców, stożków, mechanizmów wewnętrznych, itp.,
- rekonstrukcja zużytego i wypracowanego materiału,

- rekonstrukcja wypracowanych oklein stożków w z użyciem skóry owczej,
- uszczelnienie wiatrownic, uzupełnienie ubytków drewna,
- konserwacja i odnowienie powierzchni kłoców, itp.,
- montaż i regulacja całości mechanizmu wewnętrznego uzbrojenia wiatrownic.

4. Prace organmistrzowskie aparatu brzmienia:

- demontaż wszystkich głosów,
- oczyszczenie całości aparatu brzmienia (w tym na mokro – piszczalki metalowe),
- rekonstrukcja zniszczonych piszczalek drewnianych według oryginału,
- rekonstrukcja zniszczonych pfeiffenbrettów i mocowań głosów,
- rekonstrukcja zniszczonych stroików piszczalek metalowych,
- polerowanie powierzchni piszczalek prospektowych (33 szt.),
- montaż całości aparatu brzmienia,
- intonacja wszystkich głosów,
- strojenie instrumentu.

5. Prace organmistrzowskie przy systemie wiatrowym:

- demontaż miecha, elektrowentylatora, kanałów wiatrowych,
- oczyszczenie całości systemu wiatrowego,
- zakupienie nowego, cichobieżnego elektrowentylatora i włączenie go do systemu wiatrowego,
- rekonstrukcja opony miecha z zastosowaniem skóry naturalnej,
- przegląd sprawności i konserwacja regulatora,
- przebudowa kanałowania na potrzeby instalacji nowego elektrowentylatora,
- uszczelnienie systemu wiatrowego,
- ustalenie odpowiedniej wartości ciśnienia w systemie.

6. Inne prace przy konserwacji instrumentu:

- impregnacja całości substancji drzewnej instrumentu specjalistycznym preparatem do ochrony drewna,
- zabezpieczenie zdemontowanych części oraz transport do warsztatu organmistrzowskiego i z powrotem do kościoła.

Inwestor własnym kosztem:

- **dokona elektrycznego podłączenia nowego elektrowentylatora** (instalacja siłowa na chórze z odpowiednią tablicą i zabezpieczeniami) – podłączenie przez elektryka z uprawnieniami jest warunkiem uzyskania gwarancji producenta na elektrowentylator,
- **dokona przeglądu stanu drewnianej podłogi na chórze** – to samo dotyczy m.in. schodów na chór,
- **zapewni podstawowe wyżywienie dla dwóch organmistrzów na czas prowadzenia prac na miejscu w Niemojkach** bądź zwróci koszty wyżywienia według osobnych ustaleń.
- **zapewni pomoc fizyczną przy zdejmowaniu elementów instrumentu z chóru po demontażu oraz podczas transportowania części po konserwacji z powrotem na chór kościoła.**

V. Podsumowanie

Instrument organowy znajdujący się na chórze zabytkowego kościoła p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Niemojkach został wykonany przez uznany warsztat organmistrzowski. Stanowi cenny przykład polskiego przedwojennego budownictwa organowego. Przy pracach organmistrzowskich należy zachować szczególną ostrożność i dbałość o oryginalną substancję instrumentu – szczególnie biorąc pod uwagę niezbędne rekonstrukcje.

Nasz Warsztat od blisko 40 lat zajmuje się pracami konserwatorskimi, przebudowami i rekonstrukcjami instrumentów organowych. Specjalizujemy się szczególnie w konserwacji organów zabytkowych, o dużej wartości historycznej.

Przed rozpoczęciem prac konieczne jest zawarcie odpowiedniej Umowy na wykonanie prac.

Na użyte materiały podczas konserwacji będzie udzielona odpowiednia gwarancja z wyłączeniem strojenia, zgodnie z zapisami Umowy.

Po zakończeniu prac instrument zostanie oddany do komisyjnego odbioru przez Osoby wskazane przez Inwestora.

Z przeprowadzonych prac organmistrzowskich będzie wykonana stosowna dokumentacja opisowo-fotograficzna.

Termin wykonania prac – do uzgodnienia z Inwestorem.

Czas trwania prac – w zależności od stanu zachowania instrumentu ostatecznie określonego po demontażu całości organów - około 5-6 miesięcy.

Fot. 16. Widok ogólny na chór muzyczny i prospekt organów.

Zdjęcia wykonane zostały podczas oględzin organów w dn. 30 kwietnia 2021 r.

Autor zdjęć, Paweł Leśniczuk.

Całość dokumentacji znajduje się w Archiwum Warsztatu Organmistrzowskiego w Korczewie

Korczew, 19 stycznia 2023 r.

oprac. Paweł Leśniczuk

Marian Leśniczuk
ORGANMISTRZ